

Monika Baryła-Matejczuk

**Konstruowanie szkolnego programu profilaktyki
aktualnym zadaniem szkoły**

Mimo, iż od wprowadzenia obowiązku posiadania **szkolnego programu profilaktyki (spp)** minęła dekada, nadal pozostaje wiele pytań dotyczących jego konstruowania. Pojawiają się również nowe, odnoszące się do zmieniającej się ciągle szkolnej rzeczywistości. W tym czasie doświadczyć mogliśmy z jednej strony korzyści płynących z realizowania dobrze przygotowanych programów, będących odpowiedzią na rzeczywiste problemy środowiska szkolnego, z drugiej – braku zamierzonych rezultatów, będących efektem realizowania pozostałych programów.

Niniejszy artykuł jest próbą uporządkowania i syntetycznego przekazania kluczowych informacji dotyczących szkolnego programu profilaktyki. Aby rozważyć istotę i podkreślić zasadność konstruowania spp należy wyjaśnić czym jest spp, jaką pracę należy wykonać przy konstruowaniu go, jaka wiedza jest do tego potrzebna, jakie są warunki jego jakości i skuteczności oraz jak je ocenić.

Rozważając potrzebę przygotowania dobrego szkolnego programu profilaktyki w pierwszej kolejności warto poszukać odpowiedzi na dwa pytania:

- 1) Co to jest szkolny program profilaktyki
- 2) Po co go konstruujemy?

Odpowiedź na nie pozwoli uporządkować pewne informacje i konstruktywnie podejść do dalszego etapu pracy jakim będzie tworzenie szkolnego programu profilaktyki.

Na wstępie wyjaśnić należy, czym właściwie jest **szkolny program profilaktyki** i czym różni się od programu profilaktycznego w ogóle. Rozpocniemy więc od zdefiniowania podstawowych zagadnień.

Co to jest szkolny program profilaktyki?

Szkolny program profilaktyki jest to projekt systemowych rozwiązań w środowisku szkolnym, który uzupełnia wychowanie i ukierunkowuje je na:

- **wspomaganie ucznia** w radzeniu sobie z trudnościami, jakie zagrażają prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu;
- **ograniczanie i likwidowanie czynników ryzyka** (jednostkowych, rodzinnych, rówieśniczych, szkolnych, środowiskowych), które zaburzają prawidłowy rozwój ucznia i dezorganizują jego zdrowy styl życia;

– **inicjowanie i wspomaganie czynników chroniących** (jednostkowych, rodzinnych, rówieśniczych, szkolnych, środowiskowych), które sprzyjają prawidłowemu rozwojowi ucznia i jego zdrowemu życiu (Gaś, 2003, 2006).

Program profilaktyczny to odpowiednio dobrany i uporządkowany przez specjalistów zbiór treści i działań, których realizacja prowadzi do zamierzonych, konkretnych zmian w jakości funkcjonowania jednostki lub grup. Obejmuje on następujące elementy:

- a) szczegółowe cele i zadania profilaktyczne,
- b) ustrukturalizowane treści profilaktyczne,
- c) zalecenia dotyczące organizacji i sposobu realizacji programu profilaktycznego,
- d) określone środki dydaktyczne,
- e) wykaz literatury dla ucznia i realizatora,
- f) procedurę badania efektywności programu (Gaś, 2003, s. 33).

Odpowiadając na pytanie o różnice, można więc powiedzieć, że szkolny program profilaktyki może zawierać między innymi liczne programy profilaktyczne, które ukierunkowane są na różne cele i adresowane do różnych grup odbiorców (Gaś, 2003).

Dlaczego konstruujemy spp?

Szkolne Programy Profilaktyki konstruowane są, ponieważ rozporządzenie MENiS z dn. 26.02.2002 r. (Dz. U. Nr 51, poz. 458 z 2002 r.) obligowało i nadal obliguje szkoły do opracowania ich realizowania. Dzięki temu wszystkie szkoły mają możliwość projektowania kompleksowych działań profilaktycznych, planowania i projektowania profilaktyki w odpowiedzi na potrzeby swojego środowiska. Zachęcam więc do potraktowania tego obowiązku jako szansy na ograniczenie zachowań problemowych dzieci i młodzieży (m.in. działań przestępczych, używania środków odurzających, zachowań autodestrukcyjnych, przemocy wobec rówieśników i dorosłych).

Podejście zakładające obowiązek konstruowanie programu może czasem powodować, że nie myślimy o nim jak o odpowiedzi na faktyczne potrzeby, a co za tym idzie nie bierzemy odpowiedzialności za jego dobre przygotowanie i realizowanie. U niektórych osób świadomość nakazu powoduje, że do zadania podchodzą jak do kolejnej biurokratycznej pracy. Z pewnością nie służy to rozwijaniu możliwości jakie bez wątpienia daje realizacja dobrze przygotowanego programu. Próba refleksyjnego spojrzenia na problem prowadzi nas do odpowiedzi na inne pytanie: PO CO konstruujemy spp?

Po co konstruujemy spp?

Odpowiedź na to pytanie będzie próbą uchwycenia potrzeb i sensu konstruowania programu zakładającego profilaktykę zachowań problemowych dzieci i młodzieży. Wykazując potrzebę szkolnej profilaktyki należy odnieść się najpierw do wychowania. Mimo iż wychowanie i profilaktyka są procesami odrębnymi, różniącymi się celem działań, to obydwa są ze sobą ściśle powiązane i posiadają pewien wspólny obszar.

Celem wychowania jest wszechstronnie dojrzały człowiek. Celem profilaktyki jest wspomaganie wychowania i kompensowanie jego niedostatków. Można więc powiedzieć, że wychowanie pełni rolę nadrzędną nadającą sens działaniom profilaktycznym.

Uwagę trzeba też zwrócić na fakt, iż poprzez swoje działanie zapobiegawcze i korekcyjne, działania profilaktyczne tworzą warunki do sprawnej realizacji procesu wychowawczego (Gaś, 2003, 2006). Twórcy nowej podstawy programowej (Rozporządzenie MEN z dn. 27.08.2012 r., Dz. U. z 2012 r., poz. 997) przywiązują szczególnie dużą wagę do wychowania, a w szczególności do kształtowania właściwych postaw uczniów (opis kształtowanych postaw znalazł swoje miejsce we wstępach załączników do podstawy).

Pamiętać więc należy, iż spp jest programem odrębnym, ale nie stanowi odrębnego, niezależnego obszaru działań szkoły, pełni rolę uzupełniającą i kompensującą wobec wychowawczego programu szkoły. Konstruowany jest więc po to, by zapobiegać, korygować, wspierać wychowanie, kompensować jego niedostatki.

Potrzeba podjęcia działań profilaktycznych pojawia się wtedy, gdy czynniki ryzyka kumulują się i zaczynają stanowić realne zagrożenie dla prawidłowej realizacji działań wychowawczych szkoły, a także gdy pojawiają się niekorzystne, czy niezamierzone efekty wychowawcze.

Jak skonstruować szkolny program profilaktyki? Jaką pracę należy wykonać?

Uwarunkowaniami wyjściowymi dla konstruowania spp są trzy dokumenty regulujące jakość pracy szkoły: szkolny program wychowania, szkolny program nauczania i szkolny system oceniania (Gaś, 2003). Poniższa tabela obrazuje ich rolę w konstruowaniu spp.

Dokument	Istota	Rola w konstruowaniu spp
szkolny program wychowania	określenie celów i strategii wychowawczych	istotny dla określenia celu i zadań spp
szkolny program nauczania	określenie treści nauczania w kontekście przyjętych celów	istotny dla określenia struktury i treści spp
szkolny system oceniania	umożliwienie uczniowi brania odpowiedzialności za własne zachowanie i rozwój	istotny dla określenia strategii, metod i form realizacji spp

Zgodnie z założeniami nowej podstawy programowej (MEN, 2011) szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzyć mają spójną całość. Muszą one również uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej, stąd niezwykle istotna jest dobra jej znajomość.

Po wyjaśnieniu podstawowych zagadnień, potrzeb i formalnych uwarunkowań programu, możemy przejść do procedury konstruowania spp. Zgodnie z modelem opracowanym przez Z.B. Gasia (2003) proces konstruowania szkolnego programu profilaktyki obejmuje trzy fazy (wstępnej identyfikacji, diagnozy, konceptualizacji programu), a w ich ramach trzynaście kroków.

Faza wstępnej identyfikacji

Celem tej fazy jest wyizolowanie, nazwanie i pokazanie w szerszym kontekście teoretycznym objawów, które wywołują niepokój wychowawców, czy rodziców, a w konsekwencji uczniów i powodują istotne trudności. Na tym etapie staramy się zidentyfikować problem, nazwać go i umieścić w szerszym kontekście.

Na tę część pracy składają się trzy kroki:

- **identyfikacja objawów**

Aby wiedzieć, że jakieś zachowanie jest dysfunkcyjne trzeba mieć punkt odniesienia. Będzie nim wizja zdrowego funkcjonowania prawidłowo rozwijającego się człowieka.

W przypadku rozwoju dzieci i młodzieży uwagę należy zwrócić na ciągłość, systematyczność, konstruktywność i adekwatność do wieku zmian w wymiarach: emocjonalnym, społecznym, intelektualnym, kontaktów heteroseksualnych, funkcjonowania zawodowego, wykorzystania czasu wolnego, poczucia własnej tożsamości i ogólnej filozofii życia.

W rozwoju człowieka dorosłego pod uwagę bierzemy: nastawienie wobec siebie, autonomię, adekwatne spostrzeganie rzeczywistości, kompetencję w działaniu i jakość relacji interpersonalnych oraz wzrost i rozwój osobisty jako dążenie do samorealizacji i stawiania sobie odległych i konstruktywnych celów.

Takie rozróżnienia obszarów ważnych pomagają w określeniu co jest niepokojącego w funkcjonowaniu dzieci, młodzieży i dorosłych i co powinno znaleźć się w obszarze działań profilaktycznych.

- **werbalizacja problemu**

Kolejny krok polega na nazwaniu problemu, który będzie możliwy do rozwiązania dzięki działaniom profilaktycznym. Pozwala to skoncentrować się na mechanizmie dysfunkcji, nie na piętnowaniu/etykietowaniu danej osoby. Jeśli na przykład nauczyciel dostrzega, że uczeń ucieka ze szkoły, może skoncentrować się na sferze objawowej (czyli np. na wagarach) i podjąć działania dyscyplinujące (np. zastosować karę, zawiadomić rodziców itp.).

Tego typu reakcje na ogół nasilają sytuację konfliktową przez co mogą spotęgować trudności ucznia. Zgodnie z założeniami modelu zaproponowanego przez Z.B. Gasia (2003) nauczyciel może potraktować wagar jako informację o sposobie radzenia sobie przez danego ucznia z trudną sytuacją. W efekcie wychowawca poznaje istotę przeżywanych przez ucznia trudności i może podjąć działania ukierunkowane na pomoc w uczeniu go nowych, konstruktywnych sposobów radzenia sobie z trudnościami.

Opracowana na podstawie wieloletnich badań nad młodzieżą teoria Zachowań Problemowych Jessorów (za: Gaś, 2006) mówi, że różne zachowania ryzykowne pełnią podobną funkcję w życiu osoby, co zachowania konwencjonalne.

Służą bowiem zaspokojeniu tych samych potrzeb (np. miłości, akceptacji) lub pozwalają realizować takie same cele rozwojowe (np. uzyskanie niezależności od rodziców).

- **teoretyczna perspektywa rozumienia problemu**

Kolejnym krokiem jest określenie teoretycznej koncepcji psychologicznej, która wyjaśniałaby naturę obserwowanej dysfunkcji i określała potencjalne możliwości przeciwdziałania. Jest to ważne dla pełnego zrozumienia istoty trudności, do szczegółowego zaplanowania procesu diagnostycznego ale też dla zdecydowania jakich specjalistów wybrać do prowadzenia działań profilaktycznych.

Faza diagnozy

Jej celem jest oszacowanie przejawów funkcjonowania uczniów, nauczycieli i rodziców, które byłyby istotne dla poznania przyczyn dysfunkcji i zaprojektowania przyszłych działań zapobiegawczych. Wielu informacji o sposobach, procedurach i metodach diagnozowania zapotrzebowania na profilaktykę w środowisku szkolnym, a także konkretnych narzędzi diagnostycznych dostarcza poradnik *Badanie zapotrzebowania na profilaktykę w szkole* przygotowany przez zespół specjalistów pod kierownictwem Z.B. Gasia. Na fazę diagnozy składa się pięć kroków:

- **identyfikacja populacji badawczej**

W trakcie identyfikacji należy trafnie odpowiedzieć na pytanie: kogo należy objąć badaniami? Czy np. tylko delegatów do działań profilaktycznych, czy osoby reprezentatywne dla danego środowiska szkolnego? Jak liczna powinna to być grupa? Czy uzyskane dane na temat danej populacji będą wiarygodne i wystarczające?

- **dobór narzędzi diagnostycznych**

Z problemem doboru narzędzi badawczych wiążą się następujące zagadnienia:

a) zgodność narzędzi z przyjętą teorią,

b) rodzaj gromadzonych informacji,

c) rodzaj zastosowanych narzędzi,

d) narzędzia standardowe czy samodzielnie konstruowane. Należy pamiętać,

że do dyspozycji mamy przynajmniej cztery rodzaje informacji:

1) zawarte w dokumentacji szkolnej, a także dokumentacji instytucji i organizacji działających na rzecz dzieci i młodzieży,

2) dane gromadzone w trakcie badań psychologicznych czy pedagogicznych (pochodzące z samoopisu osoby badanej),

3) informacje pochodzące z ocen dokonywanych przez nauczycieli, wychowawców, rodziców, pedagoga itp.,

4) informacje pochodzące z obserwacji konkretnych działań (w sytuacjach naturalnych i symulowanych).

Jeśli zaś chodzi o rodzaj narzędzi, to do dyspozycji mamy takie metody badawcze, jak: obserwacja, eksperyment, analiza dokumentacji, analiza wytworów działań, wywiad, ankiety i kwestionariusze (standardowe lub samodzielnie konstruowane), testy psychologiczne, czy socjometria.

- **realizacja procedury diagnostycznej**

Chodzi tu o przeprowadzenie badań. Aby zwiększyć wiarygodność uzyskanych danych badania powinny przeprowadzać osoby cieszące się autorytetem u osób znaczących, kompetentne dla współpracowników, wiarygodne dla badanych.

- **analiza wyników badań**

Informacje, które są gromadzone w procesie diagnostycznym stanowią jedynie surowy zbiór danych. Dopiero po odpowiednich analizach staje się on wartościowym materiałem, umożliwiającym trafną i rzetelną diagnozę, a także sformułowanie zaleceń dla spp. Dane gromadzone są często z kilku różnych źródeł, wymagają zatem porównań i syntezy. Stąd bardzo ważne jest by analiza została dobrze przygotowana, nie sprowadzała się do prostego podsumowania na podstawie przeglądu wyników (Porzak, 2004).

Prawidłowa analiza uzyskanych wyników badań będzie polegała na tym, że:

- 1) wyniki zostaną poddane analizom statystycznym, prowadzącym do pokazania prawidłowości w danym środowisku szkolnym,

- 2) uzupełnione zostaną graficznymi ilustracjami pokazującymi zauważone prawidłowości (Gaś, 2003). Zadanie to nie jest proste, dlatego warto zaangażować w jego realizację osoby, które mają obycie w dziedzinie statystyki i orientację w działaniu arkuszy kalkulacyjnych i posługiwaniu się nimi. Porad dotyczących ogólnych zastosowań statystyki udzielić może każdy nauczyciel matematyki, a konkretne rozwiązania dostosowane do potrzeb profilaktyki powinien znać psycholog lub pedagog szkolny. Dzięki statystycznej analizie materiału badawczego możemy ocenić prawidłowości zachodzące w danej grupie, szkole (Porzak, 2004).

Dzięki takiemu, czasem pracochłonnemu i trudnemu podejściu, zapobiegamy intuicyjnym założeniom czy wycinkowym analizom.

- **werbalizacja zaleceń dla szkolnego programu profilaktyki**

Istotą tego kroku jest przełożenie zidentyfikowanych prawidłowości funkcjonowania osób czy grup na postulaty, jakie należy uwzględnić konstruując spp. Innymi słowy jest to krok wyciągania wniosków (w postaci zaleceń) na podstawie uzyskanych wyników i zebranych wiadomości. Działanie przebiega zgodnie ze schematem: uzyskane wyniki – potwierdzone prawidłowości – zalecenia dla spp.

Faza konceptualizacji programu

Zadaniem ostatniej fazy jest ostateczne sformułowanie istoty szkolnego programu profilaktyki. W tym celu zrealizować należy pięć następujących kroków:

- **określenie celu szkolnego programu profilaktyki**

Jednoznaczne określenie celu, czyli stanu oczekiwanego i pożądanego, który zostanie osiągnięty po zrealizowaniu działań profilaktycznych. Dobrze określony cel jest: mierzalny, oparty na przyjętych założeniach teoretycznych, wykorzystuje zalecenia płynące z przeprowadzonej diagnozy i uwzględnia przejawy dysfunkcjonalności poszczególnych osób i grup.

- **określenie zadań programu**

Jednoznaczne określenie zadań jest warunkiem wyznaczania osobistej odpowiedzialności uczestników i realizatorów działań profilaktycznych. Ich realizowanie przez odpowiednie osoby czy grupy zapewni realizację celu spp. Innymi słowy jeśli każdy będzie wiedział jakie zadania ma wykonać, jaka część pracy do niego należy, będzie miał również świadomość, za jakie działanie jest odpowiedzialny.

- **określenie struktury i treści programu**

Istotą kolejnego kroku jest określenie, jakie treści powinny się znaleźć w przedsięwzięciach profilaktycznych, do kogo i kiedy należy je kierować, aby osiągnięty mógł być cel programu. Aby odpowiedzieć na te pytania należy uwzględnić osoby objęte działaniami, rodzaj zastosowanych strategii i zawartość tematyczną prowadzonych działań. spp będzie skuteczny i prawidłowo skonstruowany gdy obejmie zasięgiem: całe środowisko uczniów (młodych ludzi o różnym poziomie dysfunkcjonalności), nauczycieli, dyrekcję szkoły, pracowników obsługi oraz rodziców (wszystkie podmioty jako źródło czynników ryzyka lub czynników chroniących), ale także odbiorców zewnętrznych.

Program będzie miał profesjonalny charakter, gdy będzie wykorzystywał podstawowe strategie profilaktyczne: działania informacyjne, edukacyjne, alternatywne, o charakterze wczesnej interwencji, o charakterze zmian środowiskowych, o charakterze zmian przepisów.

- **określenie sposobu realizacji**

W ramach tego kroku powinny zapaść decyzje dotyczące: sposobu realizacji spp, parametrów czasowych poszczególnych elementów, kolejności ich realizacji. Efektem tej pracy będzie szczegółowy harmonogram realizacji spp.

- **określenie strategii ewaluacyjnej**

Kolejny krok obejmuje podjęcie dwóch decyzji.

Pierwsza dotyczy tego czy będzie to ewaluacja wewnątrzszkolna, zewnątrzszkolna, czy mieszana. Czyli, czy realizować ją będą osoby zaangażowane w tworzenie i realizację programu, zewnątrzni ewaluatorzy, czy też zespół wewnętrznych ewaluatorów kierowany przez zewnętrznego specjalistę.

Druga dotyczy tego, jakie elementy programu objęte zostaną ewaluacją.

Jaka wiedza jest potrzebna?

Ograniczymy się do wymienienia obszarów wiedzy niezbędnej do przygotowania użytecznego spp. Więcej informacji dotyczących potrzebnej wiedzy teoretycznej znaleźć można na stronach internetowych ORE. Przygotowanie spp wymaga wiedzy na temat:

- Czym jest wychowanie i jaka jest relacja między wychowaniem i profilaktyką w szkole?
- Czym jest profilaktyka i na czym polega profilaktyka zachowań problemowych dzieci i młodzieży?
- Czym są czynniki ryzyka i czynniki chroniące? Jak je zidentyfikować?
- Jakie są potrzeby rozwojowe danej grupy wiekowej? Co odróżnia dzieci i młodzież od dorosłych (zwrócenie uwagi na dynamikę zmian rozwojowych, przyrost wiedzy, sprawności, umiejętności)?
- Jakie są zachowania problemowe dzieci i młodzieży współcześnie (zwrócenie uwagi na zagrożenia współczesne; m.in. Łuczak, 2009)?

Jakie są warunki skuteczności spp, czyli jak przygotować aktualny, praktyczny i wartościowy spp?

Przy konstruowaniu szkolnego programu profilaktyki należy pamiętać, iż to jaką przyjmie on formę, jakie treści będzie zawierał, zależy w dużej mierze od grona pedagogicznego danej szkoły. W tym miejscu warto podkreślić rolę osób, które program przygotowują, modyfikują, pomagają w jego realizacji.

Do podstawowych założeń programu zaliczyć można fakt, iż wspomaga on wychowanie i nauczanie, wymaga więc wiedzy dotyczącej zapisów zawartych często jeszcze w obu podstawach programowych (Rozporządzenie MENiS z dn. 26.02.2002 r., Dz. U. z 2001r., Nr 51, poz. 458; Rozporządzenie MEN z dn. 27 sierpnia 2012 r., (Dz. U. z 30 sierpnia 2012 r., poz. 977).

Ponadto skonstruowanie programu wymaga gruntownej analizy problemów szkoły, zasobów, potrzeb środowiska. Należy poszukać odpowiedzi na pytanie: kto wie najwięcej na ten temat? Kto może swoją wiedzą i doświadczeniem wesprzeć proces konstruowania? Zgodnie z założeniem, że „Aby nauczyć Jasia pisać, trzeba znać litery, ale przede wszystkim trzeba znać Jasia” (Szymańska, 2002).

Ważny jest zatem wybór odpowiedniego zespołu pracowników, którzy znają uczniów, szkołę, zaangażują się, ale także zachęcą osoby, których pomoc mogłaby być ważna dla przygotowania programu. Procedura tworzenia się takiej grupy powinna uwzględniać: zidentyfikowanie szkolnego lidera profilaktyki (osobę, która cieszy się autorytetem w zespole pedagogicznym, jest zainteresowana działaniami profilaktycznymi, posiada odpowiednie kompetencje merytoryczne i decyzyjne), pozyskanie grupy współpracowników, zapewnienie warunków do wstępnej integracji zespołu, ustalenie zasady współdziałania zespołu, zapewnienie możliwości poszerzania wiedzy i doskonalenia umiejętności, dostarczanie okazji do wzmacniania pozytywnej samooceny, zapewnienie możliwości permanentnego rozwoju osobowego i zawodowego członków zespołu.

Osoby zajmujące się działaniami zapobiegawczymi powinny posiadać wiedzę w zakresie mechanizmów i prawidłowości rozwoju człowieka, czynników chroniących ludzkie zdrowie i rozwój, być wyczulone i zdolne do zidentyfikowania czynników ryzyka (dziedzicznych, behawioralnych i środowiskowych). Powinny rozumieć ideę konstruowania programów, znać i rozumieć wymogi stawiane przed profesjonalną profilaktyką środowiskową.

Systematyzując wymagania należy podkreślić, iż osoby zaangażowane w przygotowywanie spp powinny:

- 1) traktować przejawy dysfunkcyjności jako własności systemu szkolnego, nie zaś tylko jako problem danej jednostki,
- 2) mieć świadomość, że głównym obiektem oddziaływań jest całe środowisko szkolne i konieczne jest dostosowanie strategii do specyficznych grup odbiorców,
- 3) zdawać sobie sprawę, iż w środowisku szkolnym promocja profilaktyki jest ważniejsza niż akceptacja dysfunkcyjności,
- 4) podkreślać, iż spp akcentuje szerokość oddziaływań na wszystkie zidentyfikowane czynniki, które sprzyjają patologizacji życia osób zagrożonych;
- 5) mieć świadomość, że taki program zakłada osobistą odpowiedzialność za własne życie oraz dzielenie się odpowiedzialnością za jakość życia szkolnej społeczności (Gaś, 2003).

Skuteczna profilaktyka w szkole wynika ze świadomości zagrożeń, dotyczy zarówno wychowanka jak i wychowawcy, toczy się na różnych poziomach, uwzględnia zróżnicowane strategie i obejmuje działania ewaluacyjne. Wykorzystuje także współczesną wiedzę dotyczącą adresatów, doboru odpowiednich strategii, form i metod.

Skuteczny szkolny program profilaktyki powinien być maksymalnie dostosowany do możliwości, potrzeb, problemów odbiorcy oraz być adekwatny do oczekiwań odbiorców: uczniów, rodziców oraz do kompetencji nauczycieli (por. Szymańska, 2002). Niezwykle ważne jest, by nie bazował on wyłącznie na intuicji autora, a na rzetelnej wiedzy, by nie był zlepkiem fragmentów popularnych programów profilaktycznych, czy szkolnych programów profilaktyki innych szkół.

Mimo trudu włożonego w przygotowanie spp może on charakteryzować się różną skutecznością i wymagać systematycznych zmian, modyfikacji i korekt. Dla ich wprowadzania niezbędna jest ocena jego jakości, która jest możliwa tylko dzięki działaniom ewaluacyjnym. Jak podkreśla Z.B. Gaś (2003) nie chodzi tu o badania naukowe, lecz o zwykłą pragmatykę działania, ponieważ ewaluacja pełni rolę użytkową.

Z uwagi na ograniczenia objętości niniejszego artykułu zainteresowanym polecam poradnik metodyczny Z.B. Gasia *Szkolny Program Profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja*. Poradnik ten przeprowadzi Państwa przez proces przygotowania, analizy i oceny spp, wesprze szczególnie użytecznymi przykładami i wyjaśnieniami bloku rozszerzającego

Literatura

Gaś Z.B. (1999), *Analiza sytuacji szkolnej jako podstawa tworzenia środowiskowego programu profilaktycznego*, [w]: Z.B. Gaś (red.) *Szkoła i nauczyciel w percepcji uczniów*. Warszawa, IBE.

Gaś Z.B. (2006), *Profilaktyka w szkole*, Warszawa, WSiP.

Łuczak E. (2009), *Nowe oblicza uzależnień*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach. Podstawa programowa z komentarzami. Tom 1–8 (2011). Warszawa: MEN.

Porzak R. (2004), *Wykorzystanie pakietów statystycznych do analizy zgromadzonego materiału diagnostycznego*, [w]: Z.B. Gaś (red.) *Badanie zapotrzebowania na profilaktykę w szkole. Poradnik dla szkolnych liderów profilaktyki*, Lublin, Fundacja „Masz Szansę”.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 30 sierpnia 2012 r., poz. 977).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 26.02.2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458 z 2002 r.)

Szymańska J. (2002), *Szkoła jako miejsce realizacji działań profilaktycznych*, [w]: G. Świątkiewicz (red.) *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Warszawa, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.